

E-EDUKACIJA KORISNIKA U VISOKOŠKOLSKIM KNJIŽNICAMA

E-EDUCATION OF USERS IN HIGHER EDUCATION LIBRARIES

Sanda Hasenay

Prehrambeno-tehnološki fakultet Sveučilišta u Osijeku
hasenays@ptfos.hr

Mirna Šušak Lukačević

Odjel za matematiku Sveučilišta u Osijeku
msusak@mathos.hr

Svjetlana Mokriš

Gradska i sveučilišna knjižnica Osijek
marendic@gskos.hr

UDK / UDC 027.7:024

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 15. 11. 2012.

Sažetak

Kako se razvija znanost i tehnologija, pred knjižnice se stavlja potreba za mjenjanjem načina na koji koristi prostor, usluge i način pripreme korisnika za njegove sadašnje i buduće potrebe. Razvoj interneta i uporaba različitih komunikacijskih kanala koji su dostupni na internetu, stvorili su novu paradigmu u poučavanju korisnika u knjižnici. Povećava se broj korisnika koji se postupno sve više služe internetom (elektronički časopisi, elektroničke knjige, ...), a također i elektroničkim oblicima poučavanja. Također, elektronički oblici poučavanja u knjižnici dovode do povećane vidljivosti same knjižnice, lakše komunikacije među korisnicima i knjižničarima, ubrzava se samo poučavanje koje više ne ovisi o dolasku u samu knjižnicu, a kao krajnji rezultat knjižnica ima zadovoljnog korisnika.

U ovome radu prate se faze u osmišljavanju i oblikovanju elektroničke građe za poučavanje korisnika knjižnice od trenutka donošenja odluke o izradi istih (dogovor o vrsti poučavanja, dogovor o kombinaciji pomagala koja će se koristiti, dogovor o sadržaju, priprema građe ...), pa sve do objavljivanja elektroničke građe za poučavanje.

Ključne riječi: elektroničko poučavanje, knjižnica, visokoškolska knjižnica, korisnici

Summary

In order to follow the development of science and technology, libraries are faced with the need to change the ways they use their space and services, but also the ways they train users for their present and future needs. The advance of Internet and various communication channels available through Internet have created a new paradigm in the education of library users. More and more users are turning to Internet and other forms of e-education (e-journals, e-books, etc.) and their number is growing every day. Also, the forms of e-education in libraries are easily available, facilitate the communication between users and librarians, stimulate the education which does not depend solely on users' actual coming to the library, and as the final result, libraries have satisfied users.

This paper follows the phases of creation and development of e-materials for educating library users, from the first decision to create the e-materials (initial discussions on the forms of e-education, choosing the best tools combinations, preparing the materials, etc.) to the final moment of publishing the materials.

Keywords: e-education, libraries, higher education libraries, library users

Uvodno

U današnjem informacijskom društvu, gospodarstvo i kvaliteta života pojedinaca ovise o znanju, odnosno o iznalaženju, obradi i primjeni informacija. Posljedica toga je da potrebna količina ljudskog znanja neprekidno raste, a to nameće potrebu da pojedinci u kratkom vremenu stječu sve veći opseg i kvalitetu znanja.¹

Knjižnice su oduvijek bile, a i danas su, jedan od najznačajnijih izvora informacija i znanja. Sve vrste knjižnica, a osobito visokoškolske, pored tradicionalnih

¹ Sinković, Giorgio; Aleksandar Kaluderčić. E-učenje – izazov Hrvatskom visokom školstvu. // Ekonomska istraživanja 19, 1(2006), 108.

usluga koje korisnik dobiva u knjižnici, imaju na svojim mrežnim stranicama i online inačicu svih usluga. Međutim, razvojem World Wide Web-a online, usluge počinju pružati i oni koji po zvanju nisu knjižničari.² Dostupna je velika količina informacija te velika većina korisnika visokoškolskih knjižnica nije sigurna na koji način izdvojiti značajne informacije. Stoga je na zaposlenicima knjižnice da pouče korisnika u iznalaženju najboljih odgovora na njihove upite. Poučavanje u knjižnici podrazumijeva pouku koja olakšava i unapređuje korisnicima način postavljanja upita, pretraživanja te u konačnici izbora informacije kao konačnog rezultata njihovog upita.

Također, ne smije se zaboraviti da se i sami knjižničari danas stalno moraju usavršavati i poučavati kako bi rezultati upita korisnika bila kvalitetna informacija, jer kako kažu J. Slana i A. Nekrep: "Ulaganje u znanje i razvoj čovjeka, to znači u obrazovanje i usavršavanje s naglaskom na razvoju znanja i vještina, koje traži suvremeno informacijsko društvo, jest veoma značajan činitelj u dostizanju većeg gospodarskog razvoja. Svaka institucija, koja želi držati korak s vremenom, mora brinuti o stalnom usavršavanju i obrazovanju svojih zaposlenika".³ Informacijski stručnjak, pa tako i knjižničar, strateški koristi informacije u svom poslu kako bi unaprijedio poslanje vlastite organizacije (ustanove). Taj cilj postiže kroz razvoj, implementaciju i upravljanje građom i uslugama. Informacijski stručnjak rabi tehnologiju kao nužno sredstvo za postizanje ciljeva.⁴

Poučavanjem korisnika u knjižnicama može se povećati njihova djelotvornost i učinkovitost u samostalnom iznalaženju rješenja koja su im potrebna pri stjecanju i usavršavanju znanja. Aktivnosti vezane uz poučavanje korisnika, osobito u ICT okruženju, dodatna znanja i vještine traže i od knjižničarskog osoblja.

² Badurina, Boris; Martina Dragija Ivanović; Maja Krtalić. Vrednovanje knjižničnih službi i usluga akademskih i narodnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 1(2010), 52.

³ Slana, Jožica; Andreja Nekrep. E-obrazovanje u programima permanentnog stručnog usavršavanja. // Informatologija 40, 1(2007), 39.

⁴ Kompetencije informacijskih stručnjaka 21. stoljeća : prerađeno izdanje, lipanj 2003. [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/cuk/dokument/SLA%20kompetencije.pdf>

1. Informacijske tehnologije kao pomoć u knjižnici

U svijetu (Japan, SAD, Engleska), tehnologija se kao podrška u nastavi počela upotrebljavati već krajem četrdesetih godina 20. stoljeća i to kao sustavni obrazovni programi na radiju i televiziji, a već školske 1960./1961. godine na Radio-televiziji Zagreb realiziran je prvi takav projekt u tadašnjoj Jugoslaviji. Ti su programi usmjereni prvenstveno na učenike (razred) i oni trebaju u određenom razdoblju prenijeti znanje na gledatelje (učenike), omogućavajući im da usvoje ta znanja. Takvi programi, dakle, trebaju dati informacije koje učenik u tom vremenu nije mogao dobiti na drugi način (film, slika, muzejski predmeti, dragocjeni strojevi, makete, tehnološki postupci...) Također, na taj način dolazi do suradnje nastavnika i specijalista u svojim područjima (profesora, pisaca, umjetnika...)⁵

Tehnologija je krajem 20. stoljeća i početkom 21. stoljeća zauzela još istaknutije mjesto u obrazovnom postupku. Danas pod pojmom elektroničkog učenja podrazumijevamo učenje pomoću ICT (information and communication technology) tehnologija. ICT je informacijska i komunikacijska tehnologija koja obuhvaća računala, komunikacijsku opremu i njima povezane usluge. Područje djelovanja ICT stručnjaka podrazumijeva izradu računalnih sklopova, umreživanje, oblikovanje programske opreme, izradu sustava podataka te upravljanje i održavanje sustava. Osnovna pokretačka snaga informacijskog doba je internet. Do prije nekoliko godina, trebalo je imati na umu i koliko korisnika ima pristup internetu, dok danas pristup ne predstavlja problem zbog širenja brze internet veze iz knjižnica, fakulteta i od kuće. Iz istraživanja o Uporabi informacijskih i komunikacijskih tehnologija u Republici Hrvatskoj,⁶ vidljivo je da je za samo godinu dana porasla dostupnost interneta u kućanstvima za 7 posto. Upravo to je još jedan pokazatelj koji ide u prilog elektroničkog učenja.

Uvođenje informacijske tehnologije u obrazovanje, ali također i u knjižnice kao sastavni dio obrazovnog postupka, pokazalo je i istaknulo nesnaženje korisnika tijekom postavljanja informacijskog upita i pretraživanja fondova koje knjižnice posjeduju ili im imaju pristup. Poučavanje korisnika,

⁵ Bačić, Ljubica i sur. RTV – pedagogija. // Zagreb : Radio-televizija; Mladost, 1970. Str. 6.

⁶ Uporaba informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2010., prvi rezultati. // Priopćenje = First Release, 2.3.2.(2011), str. 1. [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/02-03-02_01_2010.htm

upravo u ovom dijelu poslovanja knjižnica, postalo je neophodno. Hutinski i Auer u svom radu o informacijskoj i komunikacijskoj tehnologiji u obrazovanju navode stajalište da računala bitno unapređuju obrazovanje, jer da bi se postigla što bolja učinkovitost učenja, treba koristiti sva sredstva poticajna rada i napredovanja studenata.⁷

Uvođenje elektroničkog poučavanja nije jednostavno zato što treba pripremiti kvalitetnu infrastrukturu koja je neophodna za dobru pouku korisnika. Budući da su korisnici visokoškolskih knjižnica u najvećem broju studenti kojima su internet i njegove mogućnosti iznimno bliske iz svakodnevnog života, ipak se mora voditi računa da njihova predznanja u korištenju pomagala, ali također i korištenje informacija, nisu jednaki. Neki imaju veća predznanja, a neki trebaju mnogo više rada.

Kako navode Orehovački i sur., korištenje multimedije u elektroničkom obrazovanju omogućuje kvalitetnije usvajanje gradiva i načela, te stoga ne čudi činjenica da se razvilo mnogo mrežnih servisa koji omogućavaju dijeljenje i pohranu svih oblika medija.⁸ Razvojem Web 2.0 aplikacija, dogodile su se velike promjene u mogućnostima elektroniškog poučavanja. U postupke elektroničkog poučavanja, uključen je niz mrežnih tehnologija, koje nisu prvenstveno namijenjene elektroničkom poučavanju, ali su se pokazale iznimno dobrim u tu svrhu. Prije svega, riječ je o blogu, podcastingu, wiki sustavima, RSS-u i ostalima, koji su elektroničko obrazovanje učinili mnogo osobnijim, društvenijim i prilagodljivijim postupkom.⁹

Korištenjem multimedije i interneta mogu se napraviti vrlo kvalitetni elektronički priručnici koji bi bili od velike pomoći pri poučavanju korisnika, bez obzira poučavaju li se oni samostalno uz pomoć elektroničke građe ili im u tome pomaže i knjižnično osoblje.

⁷ Hutinski, Željko; Boris Auer. Informacijska i komunikacijska tehnologija u obrazovanju : stanje i perspektive. // Informatologija 42 ,4(2009), 266.

⁸ Orehovački, Tihomir; Mario Konecki; Danijel Radošević. Web 2.0 i evolucija e-obrazovanja. // Zbornik radova / Stručno-znanstveni skup "E-obrazovanje" / [urednici Goran Bubaš, Dragutin Kermek]. Varaždin : Fakultet organizacije i informatike , 2007, str. 147.

⁹ MacManus, Richard (2007) : "e-learning 2.0: All You Need To Know" [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://www.readwriteweb.com/archives/e-learning_20_all_you_need_to_know.php

2. Oblikovanje elektroničke građe za poučavanje korisnika u visokoškolskim knjižnicama

Kako bi se ostvario ovako zamišljen oblik poučavanja, bilo je potrebno osigurati tim koji će moći provesti zadani cilj. Tim se u početku sastojao samo od knjižničara, ali se tijekom izrade 1. lekcije došlo do zaključaka da mora imati pojedince različitih struka, znači da osim knjižničara koji pripremaju i osmišljavaju građu, u timu svakako treba biti i računalni stručnjak koji će moći provesti u djelo sve što su knjižničari osmislili.

2.1. Faze u oblikovanju elektroničke građe

Nakon što se okupio tim, zajednički se prešlo na osmišljavanje i oblikovanje elektroničkog poučavanja koje će se provoditi u nekoliko faza:

- dogovor o vrsti poučavanja;
- dogovor o sadržaju;
- dogovor o IT pomagalima koja će se koristiti;
- priprema građe.

2.1.1 Dogovor o vrsti poučavanja

Dogovoreno je da elektroničko poučavanje bude o načinima pretraživanja kataloga i baza podataka u knjižnici, pronalasku cjelovitih značajnih znanstvenih i stručnih radova, načinima citiranja literature te da navedeni sadržaji budu prikazani pomoću multimedije gdje će korisnik govorom, crtežom, slikom, animacijom i videom dobiti upute i to objašnjene "korak po korak" kako bi se, nakon što prouče ponuđenu građu, znali koristiti pomagalima u knjižnici (katalozi, baze podataka...). Osmišljeno je da se elektroničko poučavanje provodi u nekoliko lekcija (modula) koji će se izrađivati postupno. Lekcija 1, koja je izrađena prva, poslužit će kao primjer te će se korisnicima ponuditi mogućnost ocjene (anketni listić s nekoliko pitanja), a tek nakon što korisnici ocjene koliko im je od pomoći i je li im uopće korisna, pristupit će se izradi ostalih lekcija.

2.1.2 Dogovor o sadržaju

U Lekciji 1, govori se općenito što su to baze podataka te kako ih pretraživati. U ovoj lekciji se spominje Centar za online baze podataka,¹⁰ a kako bi

¹⁰ Centar za online baze podataka [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://onlinebaze.irb.hr/>

korisniku olakšali razumijevanje pojmova koji su se koristili kao primjer za pojašnjenja postupaka pretraživanja, u ovoj lekciji koristila se Scopus¹¹ baza podataka jer je pregledna, jednostavna i razumljiva te će stoga korisniku biti olakšano razumijevanje. Također je dogovoreno da se kao pomoć u izradi multimedije koristi postojeći Priručnik za pretraživanje Centra za online baze podataka.¹²

U Lekciji 2, dogovoreno je da se objasni postupak pretrage elektroničkih kataloga različitih knjižnica, a kao primjer koristit će se elektronički katalozi Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek¹³ (Crolist), Nacionalne i sveučilišne knjižnice¹⁴ (Aleph) te Knjižnice Instituta Ruđer Bošković¹⁵ (KOHA). Također će se objasniti na koji se način može doći do građe koja korisnika zanima, a nalazi se u nekoj drugoj knjižnici.

U Lekciji 3, prikazat će se kako da korisnik dobije znanstveni ili stručni rad za koji ima potpune bibliografske podatke. Kao primjer koristit će se Academic Search Complete¹⁶ baza podataka.

U Lekciji 4, predviđeno je da se obrade načini citiranja koji su potrebni korisnicima kod izrade ocjenskih radova gdje će se voditi računa da se pokriju različiti načini citiranja, vezano uz različite profile korisnika (studenti različitih fakulteta Sveučilišta u Osijeku), a kao primjeri, koristit će se Upute za citiranje Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku¹⁷ (koriste ih korisnici koji se bave društvenim i humanističkim znanostima) i

¹¹ Scopus Baza podataka [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.scopus.com/home.url>

¹² Stojanovski, Jadranka. Priručnik za pretraživanje Centra za online baze podataka [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.online-baze.hr/prirucnik>

¹³ E-katalog Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.gskos.hr/?upit=sadrzaj&id=90>

¹⁴ E-katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://katalog.nsk.hr/F?RN=772450954>

¹⁵ E-katalog Knjižnice Instituta Ruđer Bošković [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://lib.irb.hr/web/index.php>

¹⁶ Academic Search Complete [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://web.ebsco-host.com/ehost/search/basic?sid=3e9e2be5-d36f-440e-bae3-1c06369a29a0%40sessionmgr110&vid=1&hid=105>

¹⁷ Upute za pisanje seminarskih radova : II. dio Upute za citiranje. // Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://web.ffos.hr/infoznanosti/?id=88>

Upute za citiranje časopisa *Mathematical Communications* Odjela za matematiku Sveučilišta u Osijeku¹⁸ (koriste ih korisnici koji se bave prirodnim znanostima).

2.1.3 IT pomagala koja se koriste

Za potrebe izrade građe za elektroničko poučavanje, koristi se najpopularniji predstavnik videobloginga, YouTube. Videoblogging ili vlogging, odnosno video casting ili vodcasting je novi medij koji korisnicima omogućuje učitavanje, objavljivanje te ponovno korištenje video građe na mreži.¹⁹

2.1.4 Priprema građe

Nakon što su se utvrdile teme koje će biti obrađene u lekcijama (modulima) elektroničkog poučavanja te prihvaćanja pomagala koji će se koristiti, pažljivo se pristupilo pripremama građe koja će se obraditi te predstavljati sadržaj pojedinih lekcija. Vrijeme trajanja svake pojedine lekcije neće prelaziti 5 minuta, jer ako je preduga, korisnik poučavanja može izgubiti zanimanje, a ako je prekratka, može biti nerazumljiva. Također, pazilo se da audio zapis bude u potpunosti usklađen s multimedijским (vizualnim zapisom), odnosno da se u potpunosti nadopunjavaju kako bi se korisnikova pažnja zadržala tijekom cijele lekcije.

Multimedijски zapis (vizualni zapis) će sadržavati:

- statične slike - dijelovi npr., kataloga ili neke baze podataka gdje se uz pomoć audio zapisa korisniku objašnjava "korak po korak" pretraživanje i pronalaženje značajnih informacija;
- video sekvence - u kojem osoba govorom (audio zapis) objašnjava korisniku što i na koji način radi da bi došao do informacije;
- animacija i tekst - uz sliku se nalazi tekst koji je objašnjava.

Audio zapis ima značajan utjecaj na pažnju korisnika jer ako tekst ne čita ugodan glas, književnim jezikom može doći do brzog zamora i pada

¹⁸ *Mathematical Communications* : A brief guide for authors [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/upute/guide_authors_Mathematical_Communications.pdf

¹⁹ Kolbitsch, Josef; Hermann Mauer. Transformation of the Web : how emerging communities shape the information we consume. // *Journal of Universal Computer Science* 12, 2(2006), 189 [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://www.jucs.org/jucs_12_2/the_transformation_of_the/jucs_12_02_0187_0214_kolbitsch.pdf

koncentracije korisnika te se samim tim neće postići željeni učinak. Kod pripreme govornog dijela, vodilo se računa da se sastoji od:

- uvodne najave (što i zbog čega se prikazuje);
- izlaganja (prati i objašnjava potpuni vizualni tijek događanja);
- zaključka (na kraju se kaže što bi korisnik trebao moći nakon odslušane lekcije).

2.1.5 Analiza usluge

Prva lekcija objavljena je na YouTubeu 17. srpnja 2012. godine i može joj se pristupiti s mrežnih stranica knjižnica Odjela za matematiku i Prehrambeno-tehnološkog fakulteta Osijek ((URL: <http://www.mathos.unios.hr/hr/knjiznica/matbaze.html> i URL: <http://www.ptfos.hr/index.php/hr/knjiznica/87-usluge#edukacije>). Vrijeme trajanja joj je 5 minuta i 22 sekunde. Do kraja rujna 2012., bilo je 89 prikaza te je bio samo jedan kometar da bi se trebalo poraditi na razumljivosti trećeg slajda i razgovjetnosti cijele lekcije. Razlog tome je vjerojatno što u izradu ove lekcije nije bio uključen računalni stručnjak. Nakon sastanka tima, dogovoreno je da će se u tim svakako uključiti i računalni stručnjak te uvažiti i popraviti razumljivost trećeg slajda. Može se reći da je posjećenost Lekcije 1 dosta velika jer ne smije se zaboraviti da je postavljena u vrijeme godišnjih odmora. Također je dogovoreno da će se početkom 2013. godine napraviti potpuna analiza te nastaviti s izradom sljedećih lekcija.

3. Zaključno

Iz svega navedenoga, vidljivo je da je uvođenje elektroničkog poučavanja u poučavanje korisnika knjižnice jedan od kvalitetnih iskoraka u radu same knjižnice jer na taj način knjižnica korisnika na jednostavan, brz i intenzivan način, a u kratkom vremenu, poučava i omogućuje korisniku da sam pronade značajne izvore informacija, što je u današnjem vremenu važan činilac u obliku informacija koje su dostupne korisniku. Također, elektroničko poučavanje obogaćuje ponudu knjižnice, a time i samu kvalitetu knjižnice iako je upotreba elektroničkog poučavanja u potpunosti iskorišten tek kada se poučavanja obavlja u kombinaciji knjižničar - elektroničko poučavanje : korisnik.

Poslanje visokoškolske knjižnice jest da podržava i olakšava učenje, a kako bi to mogla postići, mora imati kvalitetne zbirke i usluge koje se trebaju nadopunjavati i obnavljati jer samo na taj način mogu u potpunosti ispuniti svoju ulogu u sveučilišnom okruženju.

LITERATURA

Academic Search Complete [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://web.ebsco-host.com/ehost/search/basic?sid=3e9e2be5-d36f-440e-bae3-1c06369a29a0%40sessi-onmgr110&vid=1&hid=105>

Bačić, Ljubica i sur. RTV – pedagogija. // Zagreb : Radio-televizija; Mladost, 1970.

Badurina, Boris; Martina Dragija Ivanović; Maja Krtalić. Vrednovanje knjižničnih službi i usluga akademskih i narodnih knjižnica. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, 1(2010), 47-63.

Centar za online baze podataka [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://onlinebaze.irb.hr/>

E-katalog Gradske i sveučilišne knjižnice Osijek [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.gskos.hr/?upit=sadrzaj&id=90>

E-katalog Knjižnice Instituta Ruđer Bošković [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://lib.irb.hr/web/index.php>

E-katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://katalog.nsk.hr/F?RN=772450954>

Hutinski Željko; Boris Auer. Informacijska i komunikacijska tehnologija u obrazovanju : stanje i perspektive. // Informatologija 42 ,4(2009), 265-272.

Kolbitsch, Josef; Hermann Mauer. Transformation of the Web : how emerging communities shape the information we consume. // Journal of Universal Computer Science 12, 2(2006), 187-213 [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://www.jucs.org/jucs_12_2/the_transformation_of_the/jucs_12_02_0187_0214_kolbitsch.pdf

Kompetencije informacijskih stručnjaka 21. stoljeća : prerađeno izdanje, lipanj 2003. [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/cuk/dokument/SLA%20kompetencije.pdf>

Mathematical Communications : A brief guide for authors [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://hrcak.srce.hr/upute/guide_authors_Mathematical_Communications.pdf

MacManus, Richard (2007) : “e-learning 2.0: All You Need To Know” [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://www.readwriteweb.com/archives/e-learning_20_all_you_need_to_know.php

Orehovački, Tihomir; Mario Konecki; Danijel Radošević. Web 2.0 i evolucija e-obrazovanja. // Zbornik radova / Stručno-znanstveni skup “E-obrazovanje” / [urednici Goran Bubaš, Dragutin Kermek]. Varaždin : Fakultet organizacije i informatike, 2007. Str. 145-155.

Scopus Baza podataka [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.scopus.com/home.url>

Sinković, Giorgio; Aleksandar Kaluđerčić. E-učenje – izazov Hrvatskom visokom školstvu. // Ekonomska istraživanja 19, 1(2006), 105-113.

Slana, Jožica; Andreja Nekrep. E-obrazovanje u programima permanentnog stručnog usavršavanja. // Informatologija 40, 1(2007), 39-43.

Stojanovski, Jadranka. Priručnik za pretraživanje Centra za online baze podataka [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://www.online-baze.hr/prirucnik>

Uporaba informacijskih i komunikacijskih tehnologija (IKT) u kućanstvima i kod pojedinaca u 2010., prvi rezultati. // Priopćenje = First Release, 2.3.2.(2011), str. 1 [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2010/02-03-02_01_2010.htm

Upute za pisanje seminarskih radova : II. dio Upute za citiranje. // Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku [citirano: 2012-06-14]. Dostupno na: <http://web.ffos.hr/infoznanosti/?id=88>